

Skoleforhold paa Amager indtil 1814.

Af Kommunalærer Henrik Pedersen.

Vor Folkeskoles Oprindelse kan henføres til Tiden straks efter Reformationen, da det ved kgl. Forordning bestemtes, at Degnene, Præsternes Medhjælpere ved Gudstjenesten, skulde undervise Ungdommen i den nye Læres Hovedpunkter. Den første lutherske Biskop paa Sjælland, Peder Palladius, som med stor Iver tog sig af denne Sag og paa sine Visitatser af al Magt søgte at fremme den, ventede sig dog ikke større Udbytte deraf, end at de unge derved kunde lære de ti Budord, Troen og Fadervor. Undervisningen skulde nemlig udelukkende være Religionsundervisning og drives paa den Maade, at Degnen fremsagde det, der skulde læres, medens Ungdommen sagde det efter, indtil noget hang ved.

Med denne Undervisning maatte Almuen i det væsentligste nøjes i henved 200 Aar, og Myndighedernes Om-sorg for denne Sag gav sig kun Udslag i kongelige Forordninger, der nu og da udsendtes for at indskærpe Degnelæsningen.

Paa Amager, hvor man ikke var saa heldig at faa nogen af de 240 Skoler, som Kong Frederik IV fra 1721 oprettede paa Ryttergodset, da intet saadant fandtes paa Øen, og hvor man ikke var saa heldig at have nogen stor Godsejer, der af egen Drift og for egne Midler oprettede

Skoler for Fæsternes Børn, saaledes som det adskillige Steder var Tilfældet, maatte man nøjes med Degnelæsningen og med, hvad man selv foranstaltede til Ungdommens Undervisning.

Allerede saa tidlig som 1623 omtales i Amager Birks Tingbog Peder Thiloffsen som »schollemesteren, som her paa Landet leser for Børnene«. Sagen, hvori han omtales, er en Voldssag: Skolemesteren har været i Slagsmaal med en Bonde og i den Anledning endog trukket sit Værge. Det fremgaar ikke af Tingbogen, hvilken Dom der i denne Sag overgik ham. 1638 omtales Skolemester Jonas Christoffersen i Sundbyvester, der er anklaget for at have skrevet et falsk Pas for en Karl. Denne Sag standses ved en kgl. Forordning, uden at der falder Dom i den. I Taarnby Sogns Kirkebog finder man jævnlig nævnt Skoleholdere; saaledes omtales i Taarnby 1683 »Claus Jensen scholmester«, og 1707 dør »Morten Jensen Mørk, Skoleholder i Taarnby«; i Sundbyvester nævnes 1677 Jørgen Skolemester, 1692 Jens Hansen Skolemester og 1730 Jacob Jensen Skoleholder; 1679 døde i Magleby-lille »Ane Jacob scholemesters aff Maribolille«.

I St. Magleby Sogns Kirkebog, der er ført i det hollandske Sprog, omtales 1652 »Henrik Scholmester«, 1685 nævnes »Holger Jensen Handberg Scholmeister up Dracher«, og 1706 dør »Christian Hansen Svendborg Scholmester, ætatis 63 Annis 5 Menses«. 1735 besluttede Regeringen at indrette Skoler overalt, hvor der hidtil ikke fandtes nogen; man vilde altsaa etablere en fuldstændig Folkeskole, i hvilken Hensigt man gennem Bisper og Præster indhentede Oplysninger om, hvad der i hvert enkelt Sogn Landet over fandtes af Skoler, for derved at danne sig et Skøn over, hvad der behøvedes af nye.

Skrivelsen, som i den Anledning indsendtes fra St. Magleby, er forfattet af Matthias Hviid, Præst ved Holmens Kirke, men indtil 15. Juli 1735 tysk Præst i St. Magleby.

»Skolernes Tal og Beskaffenhed i Store Magleby Sogn er som følger:

I. Der er tvende Skoler, een i Hollenderbyen og een paa Dragøe.

II. Paa Dragøe behøves højlig tvende Skoler formeldst den utallige Mængde Børn, der findes, og den liden Anledning Børnene hidindtil har haft til nogen ret grundig Kundskab, saasom Skolemesteren dels er en Laicus, en af Dragøes egne Indbyggere, desforuden selv har liden Kundskab.

III. I Hollenderbyen underholder Byen selv deres Skole, og lønner baade Degnen og en à parte Skoleholder, som hjælper ham. Paa Dragøe underholdes den Skolemester af Byens egen Cassa.

Hafn. d. 19. Oktbr. 1735.

Dette berettes ydmygest af Matthias Hviid.«

Indberetningen fra Taarnby er meget lang og meget interessant, fordi den ikke blot giver fyldig Besked om sit egentlige Emne — Skolevæsenet —, men ogsaa nøje skildrer os, hvorledes Degnelæsningen skulde være foregaaet, men hvor megen Modstand den fandt hos Befolkningen; fremdeles giver den morsomme Oplysninger til Forstaaelse af Amagernes daglige Levevis.

Den er forfattet af Jokum Halling, som dengang havde trukket sig tilbage fra Degneembedet i Taarnby og overladt det til sin Søn. Han kaldtes med Rette af sin Samtid »den lærde Amagerdegn«. Sin Lærdom havde han tildels erhvervet sig paa Rejser i Tyskland, hvor han især havde lagt sig efter Naturfagene, og efter sin Hjemkomst herfra tog han Ophold i Lund, ved hvis Universitet han fik Løfte om et Professorat; men da man herhjemme erfarede det, lovede man ham for at knytte ham til Fædrelandet det første ledige Professorat ved Københavns Universitet, naar han foreløbig vilde tage til Takke med Degneembedet i Taarnby. Han gik ind paa denne Ordning i Haab om, at Konsistoriet vilde holde sit Løfte, men da han senere søgte Professoratet i Græsk, blev en anden foretrukket, og Halling maatte slaa sig til Ro i sit Degnekald, som han forøvrigt røgtede med al mulig Omhu. Hans Skrivelse

bærer Udskriften: »A Monsr. Monsieur Niels Glud, Hans Høyædle Høyærværdigheds høytbetroede Assistent og Klokker til Vor Frue Menighed i Kjøbenhavn«, og dens Ordlyd er følgende:

»Meget Hæderlig og Vellærde Sr. Niels Glud, min ydmygste Hilsen!

For at efterleve Hans Høyærværdigheds ved Dem fremsendte Ordre, at berette om Skolerne og deres Tilstand her i Sognet, da saavidt jeg kan derpaa give mit underdanige Svar, følger det saaledes: Jeg frygter, at som Sognet er vidtløftigt, jeg og skal falde til et vidtløftigt Svar, med hvilket jeg snarere skulde bemøye end fornøye nogen at igiennemlæse: Her er 7 Byer i Sognet, hvoraf enhver har sin Skoleholder, som Sognepræsten dem beskikker, fattige Personer, som har intet andet at leve af:

1) i Taarnby er Niels Lund, har gaaet nogle Aar siden i Kjøbenhavns Skole, har selv skaffet sig en Stue, hvor han har en Samling af saa mange Børn, som Forældrene holde dertil, og giver ham et omløbende Brød i Uge-Vis med Ophold til Føde og videre efter Accord, for deres Undervisning i at læse og skrive, ligesom Børnene ere bekvemme til, aarligen 10 til 12 Daler.

2) I Sundbyvester er Knud Jensøn, ham skaffer Byen et Hus at være i med Hustru og Børn, han nyder ugentlig tre Skilling af de Børn enhver som lærer at læse, og fire Skilling af dem, som tillige skriver og regner, og ej videre med Kost eller anden Ophold. Tallet paa Børnene er uvist; ligesom nogle vokser til, saa gaar andre af, naar de ere komne saa vidt, at de have været til Guds Bord, længere vil Forældrene ej undvære dem fra deres idelig og paatrængende Arbejde. Han har været her paa Landet i de første 16 Aar, nu i den 3rie By.

3) I Sundbyøster er Maths Jensøn, har skaffet sig et Hus med sin Ungdom at samles i, han har Hustru og Børn og er accorderet med Bymændene, ligesom den forrige, om 3 à 4 Skill. ugentlig for hvert Barn.

4) I Kastrup er en ung Karl Niels Jensøn Tisted (som tillige leger paa Orgelværket i Kirken, hvorfor Sognet lønner ham overalt med 1 Mark af Gaarde og 1 Skill. af hvert Hus). Der er kun 9 Gaarde i Byen, der giver ham, hvilke der har Børn (de, der ingen har, give intet), ugentlig enhver Mad og Drikke, Seng, Ild og Lys, en Gaard efter anden, kan være 10 Daler aarlig, han nyder for sin Undervisning om Aaret, saasom han er skikkelig og flittig, baade med Orglet i Kirken og sin Skole hos hver Gaard ugevis at opvarte.

5) I Maribolille har været Bernt Smertz, Studiosus, som tog Afsked afvigte Paaske, havde sit Bord og Losemente ugentlig, hos en Gaardmand efter anden. Lønningen kan være, som Bymændene aflæger ham med hver halve Aar, 6 Slettedaler. Nu til denne Tid er ingen, førend Assessor Vandel faar opsøgt sig en bekvem Person dertil, og Bymændene bliver accorderet om hans Ophold i Vinter. Der er i Byen 19 Gaarde; men i slet Tilstand, saasom Jorden er største Delen hensolgt til de næstliggende Høllændere deres Brug.

6) I Tømmerup er en Studiosus Caspar Schøller, der er antagen for et Aar siden. Byen er i samme Tilstand som Maribolille, saa Bymændene opholder ham ved samme Vilkaar med at flytte ugentlig fra en til anden at nyde sin Kost og Ophold, og nyder han for hver halve Aar omtrent sex Slettedaler.

7) I Uglerup var en Studiosus Niels Berg, som tog nylig derfra og giftede sig. Dertil haver Hr. Mag. Wandall anordnet en Person, som 9 Indbyggere og Gaardmænd forsyner i et af dem nylig opbyggt Hus for 2 à 3 Aar siden for deres Børn at holde til Læsning og Skolegang i samme. Kosten nyder han ugentlig fra een til anden som de forrige, saa og en samlet Penge hver halve Aar paa 4 à 6 Daler.

Altsaa er ingen publique Skole eller noget givet for de fattiges Undervisning, det jeg ved, hvilket kommer paa deres Ansvar, som har de fattiges Capital og Midler

i Hænde. Saaledes har Tilstanden været med Skolerne her i Sognet nu paa 32te Aar, siden jeg blev beskikket. Endelig er det vel Hovedposten om Ungdommens retsindige Undervisning i Guds frygt og hans saliggørende Ords rette Kundskab. Det har været det vanskeligste for mig at samle disse smaa Lam paa belejlige Steder for at oplække dem med Catechismi Mælk og Tyggemad, hvilken aandelig Føde den største Del af de nu her bosiddende har haft ved min ringe, dog velmente og flittige Undervisning, saavel som den sig nu her befindende Ungdom og umyndige Børn. Mine Omvandringer i Byerne gik mig ofte i Begyndelsen af uden Frugt. Ved min Ankomst vartede jeg ofte 2 à 3 Timer, sendte Bud i Byen her og der, men der kom ofte 2 à 3 à 10, ofte slet ingen, saa det fortrød mig at gaa hjem derfra med uforrettet Sag. Det var i Sl. Fleischers Tid. Hannem jeg da spurgte til Raads: om jeg ikke kunde samle Ungdommen om Søndagen efter Middagen, naar de, efter Advarsel og Klokkens Ringning, ved 3 Slet, blev hidkaldede til Kirken; det var for een Gang eller to, siden blev der givet for een og anden Vending; det var dog ingen ordineret Fastedag, de fik vel at faa sig Mad, passe deres Husbondes og Forældres Sysler etc. Jeg tænkte da paa et nyt Forslag: Om Søndags Morgen ere de vel ledige, og da er Tiden belejlig fra Kl. 7, naar det ringer første Gang, kan her holdes Læsning et Par Timer, til Menigheden samles at høre Prædiken med det samme, saa har de intet at undskylde sig med. Det blev begyndt, men frugtede ikkun stakket. Menigheden kunde da ej heller saa tidlig miste deres Børn fra deres Sysler, med Kvæg og Hus at forsyne, der skulde og Tid til at lave sig selv til Kirke o. s. v. Det skulde vare længe, om jeg skulde huske igen alle de Maader og optænkelige Methoder, jeg har brugt til Ungdommens Bedste at fordre, men jeg maatte have ad give tabt, og maatte nøjes med, hvad Forældrene og de fleste vilde. Indtil omsider vi her af Gud blev forsynede med den Sognepræst Prof. Ankersen, en berømmelig Mand for vor

Menighed, og saare omhyggelig for Ungdommen vel at opføre til Guds Ære i Dyd og Guds saliggørende Ords rette Kundskab, han trøstede mig vel, som har en øm Samvittighed over Ungdommens Modvillighed og Forældrenes Skødesløshed, at de tager sig saa høj en magtpaaliggende Sag saa let an. Raadførte sig derfor med den for Herredets Menigheder oprigtige og trofaste Stigts-Provst Mag. Reenberg, og i min Paahør sagde: Her er en folkerig Menighed, og Halling klager sig, at Ungdommen og deres overhavende hindrer den Flid, der kunde anvendes paa deres Undervisning og Oplysning i Guds Ord: Søndagen er ubelejlig dertil for Kirkeforretningerne, Mandagen er de unge saa hart tvungne til Arbejde, Tirsdagen skal de lave til Torges; Onsdagen skal de rejse, købe og sælge, Torsdagen er de temmelig rolige og mere ledige. Atter kommer Fredagen med Forberedelser, og Lørdagen med den anden ugentlige Københavnsrejse. At forbigaa andet, hvad paakom med Kongerejser, Arbejde til Hove og Vejene etc. Nu ere her kun 2 Dage, man kan udvælge sig i Ugen, Mandag eller Torsdag. Da har jeg i Sinde, siger Hr. M. A., at tage Torsdagen til et almindeligt Læse-Møde her i Sognet. O ja, sagde Provsten, det var dejligt, og det gaar vel af! Straks derpaa begyndte i Aar 1720 samme Torsdages ugentlig og almindelig Læse-Møde fra Klokken otte om Morgen med Bøn og Guds Paakaldelse, en Morgensang etc., derpaa oplæses et Capitel i det N. Testam., og kom man i Hr. Ankersens Tid hen til Aabenbaringens Bog — derefter handles om en af de 5 Parter i Catechismo. Denne Forretning holdes endnu vedlige, og er til Dags aldrig af mig nogen Uge bleven forsømmet, siden den er saa gudelig og frugtbarlig begyndt af den Guds Mand, som dette Sogn bør derfor takke, endog naar han sover i sin Grav. Om dette syntes mig Hans Høyærværdighed maatte være videndes, hvorledes her tilgaar, for Tidens og Lejlighedens Skyld, helst siden det her ej kunde ske bekvemmeligere efter den Tid og Maade, som Kongens Lov befaler, og dog i nogen

Maade, efter menneskelig Evne, stadfæstes og opfyldes.

Jeg lever altid min høyst ærværdige Hr. Biskop en underdanig og ringe Client, hans høytbetroede Assistent, min høyfornemme Vens Hr. Gluds

tjenstfærdige Tjener

Jokum Halling.

Taarnby paa Amager d. 18. Oktober 1735.«

Efter at saadanne Oplysninger fra hele Landet var indsamlede og bearbejdede, fremkom paa Grundlag af dem 1739 en kongl. Befaling, hvorefter der skulde indrettes Skoler overalt, hvor der ifølge Indberetningerne var Trang dertil; men denne Befaling vakte en saadan Modstand hos Godsejerne, som efter Planen skulde bære en Del af de dermed forbundne Udgifter, at Regeringen maatte bøje af og Aaret efter forandre Bestemmelsen dertil, at der skulde oprettes Skoler overalt, hvor Godsejerne fandt det nødvendigt.

Fra Aaret 1742 foreligger der en Opgørelse over »alle saavel kongelige og forhen funderede som nu efter kongelig allernaadigste Befaling af 23. Januar 1739 og 29. April 1740 nyoprettede Skoler i Sjællands Stift«. Heraf ses, at Skolernes Antal paa Amager ved den Tid er det samme som i 1735.

Om Skolernes Ydre angives det for Taarnby Sogns Vedkommende, at de alle er »bygde paa Amagerens Vis som deres egne Huse«, medens det om St. Magleby siges, at »Schole-Huset er 4 Fag«, hvad man formodentlig skal forstaa saaledes, at der til Degneboligen er bygget 4 Fag til Skolestue. I Dragør var »Schole-Huset 9 Fag«. Der siges om alle Skolerne, at de »er Byernes egne«, og at de »har vedvaret i mange Aar«, altsammen i god Overensstemmelse med Degn Hallings Forklaring.

I Taarnby var endnu paa den Tid Niels Lund — »ustuderet« — Skoleholder med en Løn af »18 Rdlr., 5 Tdr. Sæd og liden Hjelp til Ildebrand«. I Sundbyøster var Lars Poulson — Student; hans Løn var »7 Skill. ugentlig, 18 Skpr. Byg og nogen Hjelp til Ildebrand«. Knud Riber —

ustuderet — i Sundbyvester maatte se at slaa sig igennem med »2 à 3 Skill. ugentlig for hvert Barn og 14 Skpr. Byg«. Niels Tisted i Kastrup — ustuderet — fik »10 Rdlr. og frie Kost«, Hans Lintener i Maribolille — ustuderet — fik det samme. Rasmus Boegaard — ustuderet — i Tømmerup fik »14 Rdlr. og frie Kost«, medens Abraham Tandberg — Student — i Ullerup synes at have været forholdsvis godt aflagt, siden han fik »19 à 20 Rdlr., frie Kost og andre smaa Douceurer af Husfolk«.

I St. Magleby fik Degnen, paa den Tid Poul Friis, sit Skolehold betalt med »50 Slettedaler«; men i Dragør lønnes Rasmus Bruun — ustuderet — tilsyneladende flot, nemlig med »70—80 Slettedaler«, skønt hans Kvalifikationer som Lærer efter Nutidens Begreber har været meget mangelfulde. Det er om ham, at Stiftsbefalingsmand Baron Gersdorff skriver:

»Høyædle og Høyærværdige Høylærde Hr. Biskop! Herved tilsendes Eders Høyærværdighed en Hans kongl. Majestæts allernaadigste Resolution angaaende Skoleholderen Rasmus Brun paa Dragøe, og som det, jeg haver mod ham, egentlig bestaar derudi, at han ikke er beqvem til at undervise Børnene udi Regne-Konsten, hvilket kan blive redresseret derved, at jeg ham paalægger at holde sig en dertil beqvem og dygtig Karl. Saa vilde jeg hermed have udbedet mig Eders Høyærværdigheds Mening, om De vilde eller kunde tilstaa, at han formedelst hans særdeles Opførsel udi Lærdommen med videre kunde forblive Skoleholder eller ikke. Der jeg stedtse med megen Estime forbliver Eders Høyærværdigheds tjenstskyldigste Tjener.

B. Gersdorff.

Jægersborg, d. 12. Aug. Ao. 1743.

Hans Høyærværdighed Hr. Biskop Hersleb.«

Skønt den nye Skoleordning havde Regeringens Protektion, havde den unge Folkeskole megen Modgang at kæmpe imod, før den naaede frem til at kunne gøre sig gældende efter sin virkelige Betydning. Af de Vanskelig-

heder, der mødte den, maa først nævnes, at kun smaa Pengemidler stod til dens Raadighed, hvilket snart viste sin Virkning i de daarlige Skolebygninger, Mangel paa ordentligt Skoleinventar og ordentlige Undervisningsmidler og endelig ved den daarlige Løn, der kunde bydes Skoleholderne, saa man havde Vanskelighed ved at skaffe tilstrækkelig dygtige Folk, der for den ringe Løn vilde ofre sig for Skolegerningen.

At Lønnen var ussel, fremgaar tilstrækkelig tydeligt af adskillige tilfældigt opbevarede skriftlige Udtalelser af og om Skoleholdere paa Amager.

1768 beder Christen Nielsen Wochmann, Skoleholder i Dragør, meget indstændigt om Fritagelse for Ekstraskat, da han erklærer, at det med hans smaa Indtægter er ham umuligt at betale saa høj en Skat.

»Underdanigste Pro Memoria!

Udi dybeste Submission fremkommer jeg atter for Deres Højærværdighed for at anraabe om en liden Udsigt til en bedre Stilling. Udi Octbr. Maaned forrige Aar tog jeg mig den underdanige Frihed at sublicere Deres Højærværdighed, som jeg er en fattig Mand, der sidder paa Amager Land udi et Skole-Embede, der knap kan have det nødtørftige til mig og Kone. Anraaber jeg, om jeg ved Deres Højærværdigheds Proponering maatte nye en bedre Skole; om en Skole af Kongens skulde blive ledig, mig da samme maatte forundes. Jeg bønfalder derfor endnu en Gang Deres Højærværdighed at kaste Øje paa mig.

Deres Højærværdigheds underdanigste Tjener

Andreas Lund,

Skoleholder udi Maglebylille By paa Amager.

Maglebylille d. 5 February Ao. 1789..«

Samme Aar meddeler Provst Endorph i St. Magleby, at »den gamle Skoleholder Casten Nielsen paa Dragøe« er død og har efterladt sig 5 Børn »i den yderste Armod«.

»Underdanigste Pro Memoria!

Da jeg i 38 Aar har betjent Skoleholderembedet i Uglerup By i Taarnby Sogn paa Amager, men nu formedelst Alderdom næsten af 70 Aar, og andre tiltagende Svagheder er afgaaet med en Pension af 8 Rdlr. aarlig, hvoraf jeg med en gammel og svag Kone umuligt kan se mit Udkomme. — Saa er min underdanigste Begæring, at Deres Højærværdighed vilde, i Betragtning af min lange Tjeneste og tiltagende Alder, vise Medlidenhed mod mig og hjælpe mig til et lidet aarligt Tillæg af en eller anden fattig Cassa, om nogen saadan skulde gives, eller ved andre forefaldende Lejligheder, at vor øvrige, maaske korte, Levetid ikke skulde falde os alt for kummerlig. I Haab om en naadig Bønhørelse har jeg den Ære at forblive Deres Højærværdigheds underdanigste Tjener.

Uglerup d. 22 October 1792. Frantz Hjortlund.

Til S. T. Hr. Dr. Balle, Biskop over Sjællands Stift.«

1809 døde Frantz Hjortlunds Enke som Almisselem i Store Magleby.

Men alle Beretninger om Datidens Skoleforhold er dog enige i, at Skolens svageste Punkt var Skolegangen, der kun var nogenlunde stadig i det første Par Aar af Børnenes Skoletid — fra 6 til 8 Aars Alderen, da Børnene endnu ikke kunde gøre Nytte med Arbejde i Hjemmene, og et Aarstid før deres Konfirmation, for at de kunde indhente noget af det forsømte og slippe igennem den vanskelige Overhøring i Religionskundskab før Konfirmationen. Denne Forældrenes Modstand mod Skolegangen forklares og undskyldes let, naar man erindrer det haarde økonomiske Tryk, som Landalmuen levede under, og under hvilken den havde Brug for Børnenes Arbejdskraft til det yderste; det var jo netop Hoveriets og de øvrige Bondeplageriers rigtige Blomstringsperiode, og naar det materielle Liv stillede saa store Krav til Befolkningen, kunde der ikke ret vel blive Plads til Interesse for de aandelige Værdier, som Skolen muligvis kunde tilføre Børnene.

Endelig kunde det ske, at en dygtig og flittig Skoleholder ved Befolkningens Uforstand kunde blive drevet bort fra sin Virksomhed, saaledes som det 1768 gik i Taarnby, og hvorom følgende Anbefalingskrivelse fortæller:

»Den hæderlige og vellærde Studiosus Monsr. Lauritz Sommer haver i et Aar, nemlig fra Michaelis 1767 indtil samme Tid udi indeværende Aar forestaaet Skoleholderembedet her i Taarnby, og i samme Embede opført sig ustraffelig som en christelig og ærekær Studioso vel eger og anstaar, med al Sagtmodighed, Flid og Troskab undervist de ham anbetroede Børn, samt derhos ført et meget stille og exemplarisk Levnet, hvorudi han har foregaaet Ungdommen med et godt Exempel, saa at ingen kan have nogen billig Aarsag sig over ham at besværge. At nu formedelst at Bymændene her i Taarnby haver selv fundet for godt at sælge deres hidindtil hafte Skolehus og at indrette et andet af dennem købt Skolehus paa saa ufordelagtig Maade, at han ikke kunde finde sig tjent dermed, eller uden Skade for sit Helbred forblive derudi Vinteren over, har bemte Monsr. Sommer fundet sig nødsaget til at quittere sit hidtil hafte Skoleholderembede, hvilket han ellers havde agtet længere at vedblive, hvilket jeg herved med Sandhed kan bevidne, og vil i Henseende til hans gode Forhold her have ham til alle og enhver paa bedste Maade recommanderet, ønskende derfor, at Vejen ved Guds Forsyn maatte blive aabnet for ham til nogen bedre Befordring.

Taarnby Præstegaard paa Amager Land, d. 8de November 1768.

N. Randulff Witth.«

Præstens gode Ønsker synes at være gaaet i Opfyldelse; en Lauritz Nielsen Sommer blev 1774 Degn i Spjellerup og Smerup og var der til sin Død 1807; det har vistnok været den fra Taarnby fordrevne Skoleholder.

I den sidste Fjerdedel af Aarhundredet fik Skolerne i Sjællands Stift en omhyggelig og forstaaende Tilsyns-

mand i Biskop Balle, der i sin Embedstid foretog fem Visitatsrejser til alle Kirker og Skoler i Stiftet; og at han ikke tog sig Sagen let, men skred ind med Ros og Dadel samt Belønninger baade til Børn og Lærere efter Fortjeneste, ses af hans omhyggeligt førte Dagbog over Visitatsrejserne 1799 og 1805. Gennem disse Dagbogsoptegnelser faar man igen et samlet Billede af Skolevæsenets Tilstand paa Amager, hvorfor der her skal anføres Udtog deraf.

»14. Juni 1799. Dragøe danske Skole.

Børnene vare i stort Tal forsamlede. Mange svarede meget vel af Lærebogen, med godt Begreb, man forstod sin Catechismus, Boglæsning var god. De havde lært Psalmer. Men ogsaa nogle røbede Forsømmelse. Skoleholder Grundtvig var syg. Hans Assistent er ikke uskikket.

Magleby tyske Skole.

Børnene vare vel underviste og svarede fermt. De læste vel i Bog. Deres Sprog var dem ej dunkelt, men klart, og de vidste, hvad det var, de havde lært. Nogle faa Danske havde mindre Indsigt i den danske Læsebog. Man havde lært mange hollandske Psalmer, skrev og regnede. Degnen Lorentzen er tillige hollandsk Skoleholder, han underviser meget godt og er en brav Mand. Ham leveredes et Expl. af Rist paategnet. (Rists Anvisning for Skoleholdere, en Bog, som Biskoppen brugte til at belønne flittige og dygtige Lærere med.)

Sundbyvester Skole.

En god Del Børn var forsamlet. Ikke faa havde lært Lærebogen og svarede med god Forstand saavel som af Catechismus.... Skoleholder Holm underviser ret vel og catechiserer ganske godt.

Sundbyøster Skole.

Børnenes Antal var ikke stort, ej heller havde mange gjort nogen Fremgang i Lærebogen, men adskillige svarede dog vel deraf saavel som af Catechismus.... Skoleholder Bidstrup var syg. Han er nu gammel, og (det) begynder at kendes.

Taarnby Skole. 6te Okt. 1799.

Faa Børn vare til Stede, og iblandt dem havde faa lært noget af Lærebogen. De svarede dog skikkelig deraf og af Catechismus.... Skoleholder Lund har vist sig forsømmelig og skal være forfalden.

7de Oktbr. Ullerup Skole.

Børnene havde gjort meget god Fremgang.... Skoleholder Rasch er duelig og catechiserer godt. (Sendt Rist.)

Tømmerup Skole.

En Del Børn var forsamlet. Ikke faa gjorde god Rede for Lærebog, ogsaa nogle for Catechismus.... Skoleholder Scheving underviser godt og catechiserer vel. (Sendt Rist.)

Maglebylille Skole.

Børnene vidste for en Del at gøre Rede for Lærebog og Catechismus. De læste for det meste vel i Bog.... Skoleholder Robbersen har nogen Mangel paa Hørelsen, men underviser ellers vel og catechiserer godt. (Sendt Rist.)

Castrup Skole.

Adskillige Børn svarede meget vel af Lærebog og Catechismus. De læste fermt i Bog.... Skoleholder Thomas Pedersen er nu gammel, men kan dog godt undervise og catechiserer ikke ilde.

April 1805. Dragøe Skole.

Kun 9 Børn havde gjort saadan Fremgang, dels i Lærebog og Catechismus, dels i Læsning og Skrivning, at jeg kunde være tilfreds og give dem en Bog til Opmuntring.... Boglæsning var slet og skødesløs. Den alvorligste Flid bliver at antage, saafremt ellers Skoleforfatningen skal vorde taalelig. Børnenes Fordel er højst fornødent at agte paa for alle Vedkommende. Skoleholder Grundtvig forstaaer selv lidet og er uden Tvivl forskruet (?).

Hollænderby Skole.

De hollandske Børn svarede saa vel efter Hr. Pastor Schmittos Ordnung des Heils, og de danske efter Lærebo-

gen, samt begge efter Catechismus og læste tillige saa godt i Bog, skrev og regnede for sig, at jeg med Fornøjelse kunde udmærke 26 Børn ved at forære dem hver en Bog.

3. Maj. Taarnby Skole.

Skoleholder og Kirkesanger H. L. Rasch, ustuderet, er en duelig og flittig Mand, som underviser med Forstand, catechiserer vel, synger temmelig godt og lærer Børnene at synge ordentlig. . . . I Boglæsning havde de fleste temmelig god Øvelse. 28 lære at skrive, hvoriblandt nogle skrive ret godt. Kun 5 lære at regne, hvori 2 have gjort nogen Fremgang. Landkort var ikke ubekendt. Den flittige og duelige Lærer være fremdeles af Gud velsignet!

Vester Sundby Skole.

Skolelærer O. Holm, ustuderet, er meget flittig, underviser godt og catechiserer vel. Hans Kone lærer Pigebørnene at sy, brodere og binde. Han synger saa skikkelig, og Børnene ligesaa. . . . Jeg overhørte Børnene i deres Religionskundskab og Boglæsning, eftersaa deres Skrivebøger, hørte paa deres Regning af Hovedet, undersøgte deres Fremgang i Geografi efter Landkort, betragtede adskillige Prøver af Pigernes Syning, Brodering og Strømpebinding under Vejledning af Skolelærerens Hustru, og fandt mig saa vel fornøjet, at jeg kunde uddele 17 Belønningsbøger, for det meste af de bedste og kostbareste, med hvilke jeg havde forsynet mig. . . . Den flittige Skolelærer fortjener al Opmuntring. Gud velsigne ham! . . .

Øster Sundby Skole.

Skolelærer Bidstrup, en gammel Mand, næsten affældig, behøver Medhjælp, kan dog ret vel catechisere, og lærer Børnene godt at læse i Bog, synger ogsaa temmelig vel, saavel som Børnene. . . . 17 lærte at skrive. Kun 9 regnede. Landkort over Fædrelandet var ikke ubekendt. Den gamle Lærer Bidstrup, som i de yngre Aar har udmærket sig ved Flid og Duelighed, kan nu behøve en Medhjælper.

4. Maj. Ullerup Skole.

Skolelærer Anton, Student, er meget duelig, flittig og ferm. Han underviser med Forstand og catechiserer meget godt, synger ogsaa meget godt og lærer Børnene at synge godt. Hans Hustru lærer Børnene at sy og brodere.... Nogle Piger viste Prøver af Brodering og Syning. Den brave og vel oplagte Lærer fortjener al Opmuntring. Gud styrke og velsigne ham!

Tømmerup Skole.

Skoleholder Scheving, Student, er flittig nok, underviser og catechiserer ganske vel, synger skikkelig med Børnene, men synes at mangle Liv og Færdighed.... Hvor mange der lære at skrive og regne, er ikke antaget i Mandtallet, som dog burde være, og nøje blive iagttaget. Landkort var ikke ubekendt. Jeg tilønsker den duelige Lærer fremdeles Munterhed og Liv til at fremme sin vigtige Gerning i alle Dele med Held og Velsignelse!

Maglebylille Skole.

Skolelærer Robbersen er en ganske duelig Mand, som underviser med Forstand og Flid og catechiserer godt, men har Mangel paa sin Hørelse. Jeg kunde fornøjes ved Boglæsning. Han synger ret vel, og Børnene ligesaa.... Med Naturlæren er gjort Begyndelse. Men i Boglæsning viste sig nogen Mangel, som foraarsagede, at ikke faa tabte den Belønningsbog, der ellers var dem tiltænkt. Nogle havde dog antagelig, og 1 meget god Øvelse deri. Den flittige og stræbsomme Lærer trænger til Hjælp ved Boglæsning formedelst sin svage Hørelse. Han er mig ellers agtværdig. Gud velsigne ham!

Castrup Skole.

Skolelærer Th. Pedersen, gl. og affældig, kan dog lære de flittige at læse vel i Bog, som næsten er alt. Medhjælp behøves ham. Man var ikke kommet videre i Lærebogen end til 2det Cap.... 3 havde begyndt at skrive, men ingen regnede. Landkort ubekendt. Den affældige Skolelærer, i sin Velmagt duelig og flittig, trænger højlig til Medhjælp og fortjener, at Skoledistriktet dertil svarede ham Understøttelse.«

Ligesom Regeringen i denne Periode med Held søgte at løfte Bondestanden socialt og økonomisk ved Stavnsbaandets Løsning og de øvrige gennemgribende Landbo-reformer, saaledes søgte den ogsaa Udveje til gennem en forbedret Undervisning at løfte den aandeligt. Hertil behøvede man først og fremmest Lærere, der gennem en planmæssig Undervisning var sat i Besiddelse af de nødvendigste almindelige Kundskaber, foruden at de med deres fremtidige Virksomhed for Øje havde faaet et Indblik i de almindeligste Grundsætninger for Opdragelse og Undervisning. Derfor oprettede Staten i 1790 et Seminarium paa Blaagaard ved København; men ogsaa en Mængde Præster hilste med Begejstring den nye Bevægelse og indrettede i deres Præstegaarde Seminarier, hvis Elever de selv underviste. Saadanne Præster var altid sikre paa Regeringens Bevaagenhed, og Staten ydede dem gerne Tilskud til deres Seminarier, ligesom deres Elever var sikre paa at faa Ansættelse. En af de ivrigste Præster i saa Henseende var Amtsprovst Ejler Hammond, Sognepræst i Brøndbyvester, hvor han efter Kancelliets Ordre i 1802 indrettede et Seminarium, hvis Elever han i sin Egenskab af Amtsprovst havde let ved at faa anbragt i Embeder i Københavns Amt.

Som den anerkendt dygtige og interesserede Skolemand, han var, blev han flittigt benyttet af Kancelliet som dets Raadgiver i Skolesager. Fra hans Haand foreligger der en »Udsigt over Københavns Amts Skolers indvortes Tilstand i 1812, saaledes som den kan bedømmes af de over de afholdte Examina indsendte Carakterlister. Udtaget af Listerne med tilføjede Anmærkninger af Ejler Hammond, Amtsprovst«. Karakterlisterne har for vor Tid ingen Interesse, men derimod i høj Graad de dertil knyttede Anmærkninger, der for Skolerne paa Amager her skal anføres med Tilføjelse af Skolernes og Lærernes Navne.

»Taarnby Skole, Rasch, ustuderet. Skønt her i Skolen endnu hverken læres Retskrivning eller dansk Stil, saa sy-

nes dog denne Skole at have forbedret sig en Del sidste Aar.

Sundbyvester Skole, Holm, ustuderet. At denne Skole har endnu lige saa mange maadelige som gode Børn, maa endnu undskyldes, saa længe den har det uforholdsmæssig store Antal af cirka 140 Børn, ligesom ogsaa her endnu ikke undervises i Retskrivning og dansk Stil. Skolen hører imidlertid blandt Amtets gode Skoler.

Sundbyøster Skole, J. Nielsen, Seminarist fra Brøndbyvester. Ogsaa denne Skole har endnu det uforholdsmæssig store Antal af omtrent 120 Børn, hvis daglige Skolegang nok ikke maa være synderlig stadig, da 21 deraf endnu vove at udeblive endog fra Examina. Desto mere bør det anses som Bevis paa Lærerens Duelighed og Flid, at Skolen har saa mange gode og meget gode Børn.

Castrup Skole, N. N. Lund, Interims-Lærer. Skolen vedligeholder sin Plads blandt Amtets gode Skoler, der ikke har tabt i det Aar, da Lund har været der som Interims-Lærer.

Maglebylille, Robertsen den ældre, ustuderet. I denne lille Skole ser det virkelig saa maadeligt og slet ud med Børnenes Kundskaber i alle Skole-Undervisningens Dele, at her nødvendig maa tænkes paa at skaffe Børnene en bedre Undervisning.

Tømmerup Skole, Robertsen yngre, Interims-Lærer. . . . Skolen synes i det hele at have forbedret sig meget i det sidste Aar.

Ullerup Skole, Anthon, Student. Denne lille Skole. . . . vedligeholder sin Plads blandt Amtets meget gode Skoler.

Storemagleby Skole, Lorentzen, Student. Dersom Examenskaraktererne har virkelig svaret til Børnenes Kundskaber, saa er denne Skole, siden jeg i Aaret 1810 visiterede der, sprunget frem fra en af Amtets gode Skoler til en af Amtets fortrinligste.

Dragøe søndre Skole, Christophersen, Seminarist fra Brøndbyvester.

Dragøe nordre Skole, P. Nielsen, Seminarist fra Brøndbyvester.

Naar man erindrer sig Dragøe Skolevæsens elendige Tilstand mod Slutnignen af Aaret 1810, da denne Bys over 300 skolepligtige Børn enten ingen Skolegang eller Undervisning havde haft. Naar man ved, at hver af disse 2de derefter oprettede Skoler har endnu 120 Børn (hvoraf en Del mod Examina maa til Søs) at undervise.. Naar man erindrer sig disse Omstændigheder, da maa man hjertelig glæde sig ved det betydelige Fremskridt, som disse 2de Skolers Børn have gjort i Kundskaber i omtrent et Aar under de 2de med Duelighed, Flid og Iver saa udmærkede nye Lærere.

Dragøe Præliminair-Skole, Eibertsen, ustuderet, Interims-Lærer. Denne Præliminair-Skoles smaa Børn tegner i Følge Examenslisterne ret godt....«

Det fremgaar altsaa blandt andet heraf, at Skolevæsenet i Dragør ved denne Tid var blevet betydelig udvidet og forbedret.

Af Skolekommissionens Forhandlingsprotokol ses det, at der i Aaret 1812 blev oprettet en »Præliminaire-Skole« — Forskole — fælles for begge Sundbyerne, saaledes at de to Skoler kunde blive aflastede for nogle af deres mindste Børn. Men da Posten som Lærer ved denne Skole skulde besættes, stødte man paa den Vanskelighed, at man ikke kunde faa fat i en passende Lærer. Af Kommissionens Forhandlinger skal anføres: »Fremdeles erindrede Sognepræsten, at da Nytaar nærmede sig, og den Præliminaire Skole da skulde oprettes i S. V. og S. Ø., saa var det fornødent, at Forstanderen erkyndigede sig om, hvor en Stue kunde faas til det Brug, ligesom og om en Mand eller Kone, som kunde paatage sig at undervise Børnene. Sognepræsten anmeldte for Commissionen, at Dirch Olsen Vægter havde anmeldt sig hos ham, men da han ikkun læste selv maadeligt i Bog, frygtede han, at han ikke var dertil duelig. Det eneste var, at Konen var i Stand til at komme Manden til Hjælp. Men Forstander

Pitter Dirchsen erindrede, at bemeldte Dirch Olsen var drikkfældig og altsaa uskikket til at være Lærer — men at derimod vilde den gl. Bistrup være bedre dertil skikket, især da hans Datter var hos ham, som kunde assistere ham, naar han var svag.« Omtalte Bistrup var da over 80 Aar gammel og et Par Aar i Forvejen afskediget paa Grund af Alder og Svagelighed; at man nu atter maatte ty til hans Hjælp, og at man kunde omgaas med Tanken om at ansætte den lidet læsekyndige Dirch Olsen, viser de Vanskeligheder, man havde at overvinde.

I begge Amagers Sogne var ved denne Tid Degneembederne nedlagt, og deres Indtægter og Pligter var blevet overdraget til Kirkebyernes Lærere; i Taarnby skete dette 1793 ved Degnen Samuel Johannes Meyers Tilbagetræden, og i Store Magleby ved Degnen Thomas Lorentzens Død 1812. Netop i denne Periode udfoldede Regeringen, saa godt det i de urolige Tider lod sig gøre, en stor Virksomhed for at bedre Skolevæsenet over hele Landet; en Kommission havde i denne Hensigt virket siden 1789, og efter dens Forslag indførtes lidt efter lidt Forbedringer: man fik Lærere, der var uddannede til deres Gerning, og der blev anvist Midler til bedre Lønninger, bedre Skolebygninger og bedre Undervisningsmateriel. Det endelige Resultat af Kommissionens Arbejde forelaa dog først som Skoleloven af 1814.

Med denne Lov førtes Almueskolen ind i de Baner og fik den Form, hvorunder den har været kendt af Størstedelen af det nulevende Slægtled her i Landet, og den blev Grundlaget for vor Skoles Udvikling igennem næsten hundrede Aar.
